

Pojęcia kluczowe: *prawo do życia, zakaz tortur, zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej, prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawo do rzetelnego procesu sądowego, prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, wolność myśli, sumienia i wyznania, wolność wypowiedzi, wolność zgromadzania się i stowarzyszania się, prawo do nauki, prawo do wolnych wyborów, zakaz dyskryminacji*

Marek Antoni Nowicki

Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (październik–grudzień 2023 r.)

ABSTRAKT:

Prezentowany przegląd orzecznictwa stanowi omówienie najistotniejszych wyroków i decyzji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydanych w okresie od października do grudnia 2023 r. dotyczących: prawa do życia, zakazu tortur, zakazu niewolnictwa i pracy przymusowej, prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawa do rzetelnego procesu sądowego, prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, wolności myśli, sumienia i wyznania, wolności wypowiedzi, wolności zgromadzania się i stowarzyszania się, prawa do nauki, prawa do wolnych wyborów, zakazu dyskryminacji.

I. PRAWO DO ŻYCIA (ART. 2)

Po skazaniu funkcjonariusza państwa za przestępstwo naruszające art. 2 lub 3 Konwencji, następujące po tym zastosowanie wobec niego amnestii lub ułaskawienia z trudem można uznać za spełnienie obowiązku odpowiedniego ukarania. Kary wobec własnych funkcjonariuszy za popełnienie poważnych przestępstw zagrażających życiu państwa muszą bowiem być bardziej rygorystyczne niż w sprawach zwykłych sprawców, ponieważ w takich przypadkach wchodzi w grę nie tylko indywidualna odpowiedzialność karna, ale również zadanie państwa zwalczania poczucia bezkarności u sprawców uważających, że korzystają z niej z samego faktu sprawowania urzędu.

Wyrok Durdaj i inni v. Albania, 7.11.2023 r., Izba (Sekcja III), skarga nr 63543/09 i inne, par. 190 – dot. skuteczności śledztwa i procesu karnego w sprawie tragicznej eksplozji w zakładzie utylizacji broni.

II. ZAKAZ TORTUR (ART. 3)

Ze względu na fakt, że art. 3 zawiera jedną z najbardziej fundamentalnych wartości społeczeństw demokratycznych i zakazuje w kategoriach absolutnych tortur i nie-ludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, wymagana od władz krajowych ocena istnienia realnego ryzyka musi być z konieczności rygorystyczna. Władze mają obowiązek uwzględnienia nie tylko dowodów przedstawionych przez skarżącego, ale również wszystkich innych istotnych faktów. W sprawach azylowych ciężar dowodu rozkłada się w ten sposób, że ustalenie i ocena wszystkich istotnych faktów jest obowiązkiem zarówno osoby ubiegającej się o azyl, jak i władz imigracyjnych.

Wyrok *A.M.A. v. Holandia*, 24.10.2023 r., Izba (Sekcja III), skarga nr 23048/19, par. 68 – dot. wydalenia do Bahrajnu oraz przy rozpatrywaniu przez władze wniosku o azyl złożonego w ostatniej chwili braku właściwej oceny ryzyka złego traktowania w tym kraju.

Trybunał zdaje sobie sprawę z trudności związanych z dużą liczbą wniosków o azyl, a w szczególności z poszukiwaniem sposobu załatwiania powtarzających się lub ewidentnie bezpodstawnych wniosków o azyl, zwłaszcza składanych na krótko przed planowaną datą wydalenia. Ze względu na bezwzględny charakter ochrony na podstawie art. 3 Konwencji trudności te nie mogą jednak zwolnić państwa z obowiązków wynikających z tego przepisu.

Wyrok *A.M.A. v. Holandia*, 24.10.2023 r., Izba (Sekcja III), skarga nr 23048/19, par. 69.

Państwa mogą ograniczyć rozpatrzenie kolejnego wniosku tej samej osoby o azyl do zbadania, czy zawierał istotne nowe fakty. W takim przypadku władze nie muszą dokonywać oceny tak szczegółowo jak w przypadku pierwotnego wniosku.

Wyrok *A.M.A. v. Holandia*, 24.10.2023 r., Izba (Sekcja III), skarga nr 23048/19, par. 78.

III. ZAKAZ NIEWOLNICTWA I PRACY PRZYMUSOWEJ (ART. 4)

Artykuł 4 Konwencji, interpretowany w świetle jego przedmiotu i celu oraz w sposób zapewniający, że jego gwarancje są praktyczne i skuteczne, nakłada na państwa pozytywny obowiązek umożliwienia ofiarom handlu ludźmi dochodzenia od handlarzy odszkodowania za utracone zarobki. Obowiązek ten wzmacnia ochronę praw, którą ten artykuł zapewnia w świetle dzisiejszych realiów, i dostosowuje do coraz wyższych standardów wymaganych w tej sferze oraz do zmieniającego się kontekstu społecznego, w którym musi być obecnie stosowany.

Wyrok Krachunova v. Bułgaria, 28.11.2023 r., Izba (Sekcja III), skarga 18269/18, par. 173, 177 – dot. oddalenia przez sądy roszczenia ofiary handlu ludźmi o odszkodowanie od handlarza, któremu podlegała, za utracone zarobki pochodzące z przymusowej prostytucji.

IV. PRAWO DO RZETELNEGO PROCESU SĄDOWEGO (ART. 6)

Wobec prokuratora generalnego posiadającego szerokie uprawnienia do kontroli śledztw karnych środków polegający na zawieszeniu w czynnościach służbowych może być co do zasady uprawniony i – jako taki – nie rodzi problemu na tle Konwencji. Do zapewnienia, aby mechanizm prowadzący do zawieszenia nie został zastosowany w sposób arbitralny, wymagane są odpowiednie gwarancje proceduralne. W tym kontekście Trybunał podkreślił rosnące znaczenie rzetelności proceduralnej, w tym – w związku z decyzjami mającymi wpływ na nominację i odwołanie prokuratorów – interwencji organu niezależnego od władzy wykonawczej i ustawodawczej.

Wyrok Stoianoglo v. Moldova, 24.10.2023 r., Izba (Sekcja II), skarga nr 19371/22, par. 53–54 – dot. braku kontroli sądowej zawieszenia z mocy prawa Prokuratora Generalnego na ponad dwa lata w związku z wszczęciem przeciwko niemu postępowania karnego.

Władze stoją zawsze przed trudnym zadaniem znalezienia właściwej równowagi między, z jednej strony, istotnym interesem państwa w przeprowadzeniu długotrwałej i złożonej reformy konstytucyjnej obejmującej całkowitą zmianę procedury powoływania sędziów i wprowadzenie nieodnawialnej kadencji na czas określony, a z drugiej – zasadą nieusuwalności sędziów na tle prawa skarżących do kontynuowania sprawowania urzędu do czasu przejścia na emeryturę i zachowania swojego statusu.

Decyzja Gyulumyan i inni v. Armenia, 21.11.2023 r. (opubl. 7.12.2023 r.), Izba (Sekcja I), skarga 25240/20, par. 78 – dot. wygaśnięcia kadencji powołanych dożywotnio sędziów Trybunału Konstytucyjnego i jego prezesa – w rezultacie niepodlegających kontroli sądowej zmian ich statusu stanowiących część reformy konstytucyjnej.

Artykuł 6 nie gwarantuje prawa dostępu do sądu uprawnionego do unieważnienia lub uchylecia ustawy. Z przepisu tego nie wynika również prawo jednostki do spowodowania wszczęcia procedury kontroli konstytucyjności ustawy.

Decyzja Gyulumyan i inni v. Armenia, 21.11.2023 r. (opubl. 7.12.2023 r.), Izba (Sekcja I), skarga 25240/20, par. 79.

V. PRAWO DO POSZANOWANIA ŻYCIA PRYWATNEGO I RODZINNEGO (ART. 8)

Poglądy dzieci wymagają uwzględnienia, ale nie są niepodważalne. Ewentualne zastrzeżenia wyrażane przez dzieci wymagają należytego potraktowania, ale mogą okazać się niewystarczające, aby przeważać nad interesami ich rodziców, zwłaszcza w utrzymywaniu regularnych kontaktów ze swoim dzieckiem.

Prawa dziecka do wyrażania swoich poglądów nie można interpretować jako przyznania dziecku bezwarunkowego prawa weta bez uwzględnienia innych czynników czy oceny jego najlepszych interesów, a te zwykle wymagają utrzymania więzi dzieci z rodzicami, z wyjątkiem przypadków, w których byłoby to szkodliwe dla ich zdrowia i rozwoju.

Wyrok Luca v. Moldova, 17.10.2023 r., Izba (Sekcja II), skarga nr 55351/17, par. 89 – dot. braku ochrony przed przemocą domową i pomocy w utrzymaniu przez skarżącą kontaktu z dziećmi po wszczęciu postępowania w sprawie przemocy domowej.

Negatywne skutki zanieczyszczenia środowiska muszą osiągnąć pewny minimalny poziom, aby wchodził w grę art. 8. Ocena tego minimum jest względna i zależna od okoliczności, takich jak intensywność i okres trwania związanych z nimi dolegliwości oraz ich skutki fizyczne i psychiczne.

Wyrok Locascia i inni v. Włochy, 19.10.2023 r., Izba (Sekcja I), skarga nr 35648/10, par. 121 – dot. kryzysu wywołanego zaniechaniem gromadzenia, przetwarzania i unieszkodliwiania odpadów w regionie Kampanii i zanieczyszczenia środowiska przez składowisko odpadów.

Często brak jest możliwości ustalenia ilościowego w indywidualnym przypadku konsekwencji poważnego zanieczyszczenia środowiska spowodowanego działalnością przemysłową i odróżnienie ich od konsekwencji innych istotnych czynników, takich jak wiek, zawód lub osobisty styl życia. To samo odnosi się do możliwego pogorszenia jakości życia wywołanego zanieczyszczeniem przemysłowym. „Jakość życia” jest cechą subiektywną, która nie podlega precyzyjnej definicji. Przy ustalaniu faktów Trybunał musi więc – biorąc pod uwagę trudności dowodowe – brać w tym zakresie pod uwagę przede wszystkim, choć nie wyłącznie, ustalenia sądów krajowych i innych właściwych organów.

Wyrok Locascia i inni v. Włochy, 19.10.2023 r., Izba (Sekcja I), skarga nr 35648/10, par. 122.

Ze względu na obowiązki proceduralne wynikające z art. 8 Trybunał przywiązuje szczególną wagę do kwestii dostępu społeczeństwa do informacji umożliwiających

ocenę grożącego ryzyka. Przy ocenie zgodności z prawem ograniczeń dostępu do informacji w świetle art. 8, Trybunał może wziąć pod uwagę również obowiązki w tej sferze wynikające z innych instrumentów międzynarodowych.

Wyrok *Locascia i inni v. Włochy*, 19.10.2023 r., Izba (Sekcja I), skarga nr 35648/10, par. 125.

Pojęcie życia prywatnego obejmuje elementy związane z prawem do wizerunku, a publikacja fotografii mieści się w zakresie życia prywatnego. Wizerunek osoby stanowi jeden z głównych atrybutów jej osobowości, ponieważ ujawnia jej unikalne cechy i odróżnia od innych osób. Prawo każdej osoby do ochrony wizerunku jest zatem jednym z podstawowych aspektów rozwoju osobistego i oznacza uprawnienie do kontroli sposobu wykorzystania tego wizerunku. W większości przypadków obejmuje ono możliwość odmowy zgody przez zainteresowaną osobę publikacji jej wizerunku, a również prawo do sprzeciwu wobec rejestracji, przechowywania i powielania jej wizerunku przez inną osobę.

Wyrok *Bild GmbH & Co. KG v. Niemcy*, 31.10.2023 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 9602/18, par. 29 – dot. wstrzymania przez sąd publikacji przez Bild materiału wideo z zatrzymania w klubie nocnym w Bremie.

Przy ocenie znaczenia i wystarczającego charakteru ustaleń sądów krajowych Trybunał, zgodnie z zasadą subsydiarności, bierze pod uwagę zakres, w jakim w konkretnej sprawie sądy te wyważyły konkurujące ze sobą prawa, biorąc pod uwagę utrwalone orzecznictwo Trybunału. Jakość kontroli sądowej konieczności zarzuczonego środka ma szczególne znaczenie przy ocenie jego proporcjonalności w świetle art. 10 Konwencji. Brak skutecznej kontroli sądowej może uzasadniać uznanie, że artykuł ten został naruszony.

Wyrok *Bild GmbH & Co. KG v. Niemcy*, 31.10.2023 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 9602/18, par. 30.

W pewnych okolicznościach funkcjonariusze publiczni mogą być poddani krytyce w szerszym zakresie niż zwykli obywatele, jednak w razie braku zarzutu ich niewłaściwego postępowania mają uzasadniony interes w ochronie swojego życia prywatnego przed, między innymi, fałszywym postrzeganiem ich jako osób nadużywających swojego urzędu. Dotyczy to również funkcjonariuszy policji. Podczas gdy nie ma ogólnej zasady wynikającej z art. 8 Konwencji wymagającej, aby funkcjonariusze policji zasadniczo nie byli rozpoznawalni w publikacjach prasowych, mogą zaistnieć okoliczności, w których za ukryciem tożsamości przemawia interes indywidualnego funkcjonariusza w ochronie jego życia prywatnego, np. w przypadku, gdy publikacja taka niezależnie od przewinienia funkcjonariusza może prowadzić do określonych

negatywnych konsekwencji dla jego życia prywatnego lub rodzinnego. W takich przypadkach sądy krajowe muszą ważyć konkurujące ze sobą prawa z uwzględnieniem okoliczności, w tym treści publikowanej informacji i jej konsekwencji dla danej osoby.

Wyrok Bild GmbH & Co. KG v. Niemcy, 31.10.2023 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 9602/18, par. 35.

Zakres i sposób opisu danego tematu jest kwestią wolności dziennikarskiej. Trybunał ani sądy krajowe nie mogą zastępować własnymi poglądów prasy w tej dziedzinie. Z wolnością tą wiąże się jednak odpowiedzialność. Podstawę wyborów dokonywanych przez dziennikarzy w tej sferze muszą stanowić zasady etyczne i kodeksy postępowania obowiązujące w ich zawodzie. Prawo do życia prywatnego chronione na mocy art. 8 Konwencji może w pewnych przypadkach wymagać nałożenia na organy prasowe obowiązku zatarcia przedstawionego w publikacji wizerunku osoby.

Wyrok Bild GmbH & Co. KG v. Niemcy, 31.10.2023 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 9602/18, par. 38.

Prawo do uzyskania od władz państwa aktu urodzenia i na jego podstawie innych dokumentów tożsamości przez osoby podlegające jego jurysdykcji zależy od spełnienia przez osobę wchodzącą w grę wielu prawnie przewidzianych wymagań materialnych i proceduralnych. Mogą one w sposób naturalny objąć obowiązek złożenia przez nią, jej przedstawicieli ustawowych lub inną osobę lub instytucję wskazaną przez prawo odpowiedniego wniosku jako warunku wydania dokumentu tożsamości. Ochrona spójności i wiarygodności akt stanu cywilnego oraz szerzej – pewności prawnej – stanowi ważny cel w interesie ogólnym i zasadniczo usprawiedliwia rygorystyczne procedury rejestracji urodzin, w szczególności poza terytorium państwa. Państwa mają szeroką swobodę podejmowania środków uznanych przez nie za najlepiej gwarantujące korzystanie z wynikającego z art. 8 Konwencji prawa do rejestracji urodzenia i dostępu do dokumentów tożsamości. Poszanowanie prawa do życia prywatnego wymaga – z zastrzeżeniem odpowiednich wymagań prawnych – wydania aktu urodzenia i dostępności innych związanych z nim dokumentów potwierdzających tożsamość.

Wyrok G.T.B. v. Hiszpania, 16.11.2023 r., Izba (Sekcja V), skarga nr 3041/19, par. 119 – dot. braku działań władz wymaganych, aby pomóc urodzonemu za granicą małoletniemu dziecku w uzyskaniu rejestracji jego urodzenia, a w rezultacie również innych dokumentów potwierdzających jego tożsamość.

W okolicznościach wskazujących na konieczność ochrony ważnych interesów chronionych na mocy art. 8 Konwencji, takich jak prawo każdego do zarejestrowania swojego urodzenia i uzyskania na tej podstawie dokumentów tożsamości, możliwe

jest odejście w pewnym zakresie od standardowych procedur wydawania dokumentów tożsamości.

Wyrok G.T.B. v. Hiszpania, 16.11.2023 r., Izba (Sekcja V), skarga nr 3041/19, par. 122.

Skarżący nie może powołać się na art. 8, zarzucając utratę dobrego imienia jako możliwą do przewidzenia konsekwencję jego własnych działań, takich jak np. popełnienie przestępstwa. Zasada ta powinna mieć zastosowanie nie tylko do przestępstw, ale także innych „naruszeń prawa” wiążących się z przewidywalnymi negatywnymi konsekwencjami dla „życia prywatnego”.

Wyrok Țimpău v. Rumunia, 5.12.2023 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 70267/17, par. 153 – dot. wycofania przez arcybiskupa Suczawy zgody na nauczanie przez skarżącą religii, której zarzucił nieprofesjonalne zachowanie i brak potwierdzenia, że jest prawdziwą głosicielką słowa Bożego.

Wyrażając zgodę na warunki wynikające z porozumienia między Kościołem a państwem dotyczącego prawosławnej edukacji religijnej w szkołach i podpisując stałą umowę o pracę, skarżąca świadomie i dobrowolnie zaakceptowała zwiększony obowiązek lojalności wobec Kościoła prawosławnego oraz odpowiadające mu ograniczenia zawodowe i dyscyplinarne, które w pewnym stopniu ograniczyły zakres jej prawa do poszanowania życia prywatnego. Na mocy Konwencji takie ograniczenia umowne są dopuszczalne, jeśli są dobrowolnie akceptowane i pozostają ważne niezależnie od tego, czy nauczyciele są duchownymi czy świeckimi. W istocie, z punktu widzenia interesu Kościoła prawosławnego w utrzymaniu spójności jego przykazań, nauczanie religii nastolatków można uznać za kluczową funkcję, która wymaga od osób, które ją pełnią, szczególnej lojalności i wzorowego postępowania.

Wyrok Țimpău v. Rumunia, 5.12.2023 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 70267/17, par. 192.

Zasada rządów prawa stanowi nieodłączną część wszystkich artykułów Konwencji i jest jej inspiracją. Z tego wynika, że gwarancje prawa do poszanowania życia prywatnego na podstawie art. 8 muszą być interpretowane również w świetle preambuły do Konwencji, która, w swojej istotnej części, deklaruje, iż rządy prawa to część wspólnego dziedzictwa państw Konwencji. W świetle zasady rządów prawa ingerencję w prawa chronione przez art. 8 może podjąć wyłącznie organ, który sam jest „przewidziany przez prawo”. W innym przypadku jest on pozbawiony legitymacji wymaganej w społeczeństwie demokratycznym.

Wyrok M.L. v. Polska, 14.12.2023 r., Izba (Sekcja I), skarga nr 40119/21, par. 167 – dot. zakazu aborcji ze względu na nieprawidłowości płodu w rezultacie zmian

prawnych wprowadzonych przez Trybunał Konstytucyjny, który zmusił skarżącą do poszukiwania możliwości przerwania ciąży za granicą. Wolność myśli, sumienia i wyznania (art. 9)

VI. WOLNOŚĆ MYŚLI, SUMIENIA I WYZNANIA (ART. 9)

W razie zakłócenia ceremonii religijnej przez wrogą demonstrację pojawia się kwestia korzystania z dwóch grup konkurujących ze sobą fundamentalnych praw: praw uczestników demonstracji do wolności wypowiedzi i do pokojowego zgromadzania się (art.10 i 11) oraz praw wiernych do spokojnej wspólnej modlitwy bez nieuzasadnionej ingerencji (art. 9). Żadne z nich nie jest absolutne: wszystkie trzy artykuły Konwencji przewidują, iż korzystanie z tych praw może zostać ograniczone m.in. dla ochrony praw innych osób. Konwencja nie ustanawia z góry żadnej hierarchii tych praw, co do zasady zasługują one bowiem na poszanowanie w równy sposób. Wymagane jest więc znalezienie między nimi równowagi w sposób wynikający ze znaczenia tych praw w społeczeństwie opartym na pluralizmie, tolerancji i otwartości. Wynikają z tego trzy kolejne zasady:

1. Do państwa należy zapewnienie – na ile to jest rozsądnie możliwe – ochrony obu grup praw. Obowiązek ten obejmuje również działania podjęte przez osoby prywatne.
2. W tym celu państwo musi zapewnić istnienie odpowiednich regulacji prawnych oraz ich stosowanie.
3. W każdym przypadku dążenia przez państwo do ochrony dwóch mogących ze sobą kolidować wartości gwarantowanych przez Konwencję zadanie Trybunału polega na ocenie, czy władze zachowały właściwą równowagę między nimi. Trybunał nie powinien dokonywać oceny w tym zakresie z perspektywy czasu. Nie powinien też zastępować swoim poglądu władz krajowych, które w konkretnej sprawie są znacznie lepiej przygotowane do oceny sposobu znalezienia właściwej równowagi. Dotyczy to zwłaszcza policji, która musi ją znaleźć w praktycznym działaniu, w reakcji na wydarzenie. W związku z tym ocena działań policji, która ma obowiązek zagwarantowania praw zarówno demonstrantów, jak i wiernych nie może prowadzić do obciążenia jej wymaganiami niemożliwymi do spełnienia.

Wyrok Georgian Muslim Relations i inni v. Gruzja, 30.11.2023 r., Izba (Sekcja V), skarga nr 24225/19, par. 83 – dot. reakcji władz na niemożność otwarcia szkoły muzułmańskiej z internatem.

Na następujące pytanie Rady Stanu:

„Czy sam fakt bliskości lub przynależności osoby do ruchu religijnego, który ze względu na swoje cechy jest uważany przez właściwy organ administracyjny za wskazujący na zagrożenie dla kraju w perspektywie średnio- i długoterminowej, stanowi wystarczającą podstawę, w świetle art. 9 ust. 2 Konwencji, do podjęcia wobec niej środka takiego, jak zakaz zatrudnienia w charakterze pracownika ochrony?”

Trybunał udzielił następującej odpowiedzi:

„Ustalony fakt przynależności danej osoby do ruchu religijnego, który ze względu na swoje cechy został uznany przez właściwy organ administracyjny za stanowiący zagrożenie dla państwa, może uzasadniać odmowę dopuszczenia jej do pracy w charakterze pracownika ochrony lub funkcjonariusza, pod warunkiem, że środek ten (1) ma dostępną i przewidywalną podstawę prawną; (2) został przyjęty ze względu na zachowanie lub działanie danej osoby; (3) podjęto go, biorąc pod uwagę jej działalność zawodową i w celu zapobieżenia rzeczywistemu i poważnemu zagrożeniu dla społeczeństwa demokratycznego i realizuje on jeden lub więcej uzasadnionych celów wymienionych w art. 9 ust. 2 Konwencji; (4) jest proporcjonalny do ryzyka, któremu ma zapobiec, oraz do uzasadnionego celu lub celów, które mają być w ten sposób osiągnięte; oraz (5) decyzja o jego zastosowaniu może zostać poddana niezależnej, skutecznej i zabezpieczonej odpowiednimi gwarancjami proceduralnymi kontroli przez organ sądowy przestrzegania wymienionych wcześniej warunków”.

Opinia doradcza Trybunału z 14.12.2023 r. na wniosek belgijskiej Rady Stanu (nr P16-2023-001).

VII. WOLNOŚĆ WYPOWIEDZI (ART. 10)

Korzystanie z wolności wypowiedzi w parlamencie wiąże się z „obowiązkami i odpowiedzialnością”, o których mowa w art. 10 ust. 2, w celu zapewnienia skutecznego funkcjonowania parlamentu. Na mocy tego przepisu parlamenty mogą nakładać ograniczenia na wypowiedzi w parlamencie motywowane potrzebą zapewnienia prawidłowego przebiegu prac parlamentarnych. W przypadku dopuszczalnych ograniczeń ważne jest rozróżnienie między, z jednej strony, treścią wystąpienia parlamentarnego, a z drugiej – czasem, miejscem i sposobem takiego wystąpienia. Państwa – a nawet same parlamenty – powinny co do zasady niezależnie regulować czas, miejsce i sposób wypowiedzi w parlamencie, a zatem kontrola Trybunału w tym zakresie powinna być ograniczona. Państwa mają bardzo jednak ograniczoną swobodę regulacji treści wystąpień parlamentarnych.

Wyrok Ikotity i inni v. Węgry, 5.10.2023 r., Izba (Sekcja I), skarga nr 50012/17, par. 39 – dot. odmowy udzielenia skarżącym zgody na wykorzystanie plakatów

podczas debaty parlamentarnej na temat rządowych planów rozwoju Budapesztu oraz sankcji za ich użycie bez pozwolenia.

Uporządkowany przebieg debaty parlamentarnej ma na celu zapewnienie autorytetu i skutecznego funkcjonowania Parlamentu, a tym samym efektywności procesu demokratycznego. Wykorzystanie niekonwencjonalnych środków komunikacji – choć być może skuteczne w przyciąganiu uwagi mediów – można zasadnie uznać za niosące ryzyko utrudnienia realizacji tego celu.

Wyrok Ikotity i inni v. Węgry, 5.10.2023 r., Izba (Sekcja I), skarga nr 50012/17, par. 43.

VIII. WOLNOŚĆ ZGROMADZANIA SIĘ I STOWARZYSZANIA SIĘ (ART. 11)

W celu ustalenia, czy skarżący może domagać się ochrony na podstawie art. 11, Trybunał rozważa (i) czy zgromadzenie miało charakter pokojowy, czy też organizatorzy mieli agresywne zamiary; (ii) czy skarżący wykazał agresywne zamiary, dołączając do zgromadzenia; oraz (iii) czy skarżący wyrządził komukolwiek szkodę na ciele. Jeśli obie strony – demonstranci i policja – użyły przemocy, w niektórych przypadkach konieczne jest ustalenie, kto pierwszy po nią sięgnął.

Wyrok Laurijsen i inni v. Holandia, 21.11.2023 r., Izba (Sekcja III), skargi nr 56896/17 i inne, par. 49 – dot. aresztowania i skazania skarżących za udział w proteście przeciwko zapowiedzianej eksmisji budynku zasiedlonego na dziko.

Osoba fizyczna nie traci możliwości korzystania z prawa do wolności pokojowych zgromadzeń z powodu sporadycznych aktów przemocy lub innych czynów przestępczych innych uczestników demonstracji, jeżeli jej intencje lub zachowanie pozostają pokojowe. Sama tylko możliwość przyłączenia się do demonstracji osób o agresywnych zamiarach, które nie są członkami stowarzyszenia ją organizującego, nie może odebrać tego prawa. Nawet w razie realnego ryzyka, że publiczna demonstracja może doprowadzić do zakłóceń porządku w wyniku wydarzeń pozostających poza kontrolą jej organizatorów, objęta jest ona ochroną art. 11 ust. 1, a wszelkie jej ograniczenia muszą być zgodne z ust. 2 tego przepisu.

Wyrok Laurijsen i inni v. Holandia, 21.11.2023 r., Izba (Sekcja III), skargi nr 56896/17 i inne, par. 50.

Kwestia, czy zakaz strajków dotyka zasadniczego elementu wolności związkowej z tego powodu, że w danych okolicznościach zostaje ona pozbawiona swojej istoty, nie może być rozpatrywana abstrakcyjnie albo w rezultacie analizy zakazu strajków bez ich uwzględnienia. W tym zakresie wymagana jest ocena na tle całości okoliczności

z uwzględnieniem ogółu środków podjętych przez państwo dla zapewnienia wolności związkowej oraz wszystkich innych możliwości – lub praw – przyznanych związkom zawodowym dla wyrażenia swojego stanowiska i ochrony interesów zawodowych członków z uwzględnieniem praw jego członków służących ochronie swoich interesów. Ocena ta wymaga również uwzględnienia innych aspektów specyficznych dla struktury stosunków pracy w danym systemie, w tym czy warunki pracy są ustalane w drodze negocjacji zbiorowych, ponieważ negocjacje takie i prawo do strajku ściśle się ze sobą wiążą. Znaczenie może mieć również sektor zatrudnienia lub funkcje pełnione przez pracowników.

Wyrok Humpert i inni v. Niemcy, 14.12.2023 r., Wielka Izba, skargi nr 59433/18 i inne, par. 109 – dot. kar dyscyplinarnych nałożonych na nauczycieli mających status funkcjonariuszy publicznych za udział w godzinach pracy w strajkach organizowanych przez ich związek zawodowy, z naruszeniem konstytucyjnego zakazu strajków funkcjonariuszy publicznych.

W rezultacie na pytanie, czy w danych okolicznościach zakaz strajków dotyka zasadniczego elementu wolności związkowej, ponieważ pozbawia ją jej istoty, można odpowiedzieć, wyłącznie biorąc pod uwagę całość okoliczności sprawy. Nawet jednak, jeśli w danych okolicznościach zakaz strajków nie dotykałby zasadniczego elementu wolności związkowej, może on jednak mieć wpływ na podstawową działalność związkową, jeśli wchodzi w grę akcja protestacyjna „główna” lub bezpośrednia.

Wyrok Humpert i inni v. Niemcy, 14.12.2023 r., Wielka Izba, skargi nr 59433/18 i inne, par. 110.

Swoboda państwa jest ograniczona, jeśli zarzucone środki dotyczą zasadniczego elementu wolności związkowej, a również gdy uderzają w samą istotę działalności związkowej, a zwłaszcza gdy państwo wprowadza surowe ograniczenia akcji protestacyjnych „głównych” lub bezpośrednich podejmowanych przez pracowników sektora publicznego, którzy nie wykonują władzy w imieniu państwa ani nie świadczą podstawowych usług na rzecz społeczeństwa. Jeżeli ograniczenia uderzają w samą istotę działalności związkowej i mogą mieć wpływ na zasadniczy element wolności związkowej, ocena ich proporcjonalności wymaga uwzględnienia wszystkich okoliczności. Pozwala to również ustalić, czy w konkretnym przypadku ograniczenie takie jak zakaz strajku dotyka zasadniczego elementu wolności związkowej. Państwo korzysta jednak z szerokiej swobody oceny w przypadku istotnego ograniczenia prawa do strajku czy to funkcjonariuszy wykonujących władzę w imieniu państwa, czy to działań drugorzędnych, ponieważ w tym drugim przypadku dotknięty nie jest aspekt podstawowy, ale aspekt drugorzędny lub pomocniczy działalności związkowej.

Wyrok Humpert i inni v. Niemcy, 14.12.2023 r., Wielka Izba, skargi nr 59433/18 i inne, par. 111–112.

Trybunał musi ustalić, czy skutek zakazu strajków funkcjonariuszy publicznych był w danym przypadku proporcjonalny i czy zakaz pozbawił ich wolność związkową jej istoty. Odpowiedź na to pytanie pod wieloma względami zależy od kontekstu i wymaga oceny na tle wszystkich okoliczności sprawy. Trybunał bierze pod uwagę następujące aspekty: (i) charakter i zakres ograniczenia prawa do strajku; (ii) środki podjęte w celu umożliwienia związkom zawodowym funkcjonariuszy publicznych i samym funkcjonariuszom ochrony interesów zawodowych; (iii) cele realizowane przez zakaz strajków funkcjonariuszy publicznych; (iv) inne prawa wiążące się ze statusem funkcjonariusza publicznego; (v) możliwość zatrudnienia jako nauczyciel kontraktowy w szkole publicznej z prawem do strajku oraz (vi) surowość zarzuconych środków dyscyplinarnych.

Wyrok Humpert i inni v. Niemcy, 14.12.2023 r., Wielka Izba, skargi nr 59433/18 i inne, par. 122.

Prawo do strajku jest ważnym elementem wolności związkowej, akcja strajkowa nie jest jednak jedynym środkiem, za pomocą którego związki zawodowe i ich członkowie mogą chronić interesy zawodowe, a państwa Konwencji mają zasadniczo swobodę przyjmowania środków do podjęcia w celu zagwarantowania zgodności z art. 11, o ile w ten sposób zapewnią, że w wyniku nałożonych ograniczeń wolność związkowa nie zostanie pozbawiona swojej treści.

Wyrok Humpert i inni v. Niemcy, 14.12.2023 r., Wielka Izba, skargi nr 59433/18 i inne, par. 144.

IX. PRAWO DO WOLNYCH WYBORÓW (ART. 3 PROTOKOŁU NR 1)

W celu zabezpieczenia praw zagwarantowanych w art. 3 Protokołu nr 1 państwa mogą albo pozostawić sądom ocenę proporcjonalności środka ograniczającego prawa wyborcze skazanych więźniów, albo przyjąć przepisy określające okoliczności, w których taki środek powinien być stosowany. W tym drugim przypadku do ustawodawcy należy wyważenie konkurujących ze sobą interesów w sposób umożliwiający uniknięcie ograniczeń ogólnych, automatycznych i masowych.

Wyrok Myslihaka i inni v. Albania, 24.10.2023 r., Izba (Sekcja III), skargi nr 68958/17 i inne, par. 56 – dot. ustawowego zakazu głosowania przez skazanych w wyborach parlamentarnych.

**X. ZAKAZ DYSKRYMINACJI (ART. 14) W KORZYSTANIU Z PRAWA DO NAUKI
(ART. 14 W ZWIĄZKU Z ART. 2 PROTOKOŁU NR 1)**

W społeczeństwie demokratycznym prawo do nauki jest niezbędne do dalszego rozwoju praw człowieka i ma znaczenie fundamentalne, a edukacja jest jedną z najważniejszych usług publicznych we współczesnym państwie. Edukacja jest działalnością złożoną w sferze organizacji i kosztowną w prowadzeniu, podczas gdy zasoby, jakie władze mogą na nią przeznaczyć, są z konieczności ograniczone. Przy podejmowaniu decyzji o sposobie uregulowania dostępu do edukacji państwo musi znaleźć równowagę między potrzebami edukacyjnymi osób znajdujących się pod jego jurysdykcją i ograniczonymi możliwościami ich zaspokojenia.

Wyrok *Dżibuti i inni v. Łotwa*, 16.11.2023 r., Izba (Sekcja V), skargi 225/20, 1642/20 i 21815/20, par. 127 – dot. zmian prawnych rozszerzających liczbę przedmiotów szkolnych wykładanych w szkołach prywatnych w języku łotewskim.

Państwa mają szeroką swobodę organizowania swojego systemu edukacji, w szczególności zagadnień związanych z językiem nauki szkolnej, w tym uprawnienia państwa do decydowania o zakresie i sposobie nauczania języków obcych w szkołach. Decyzja państwa członkowskiego UE o wspieraniu rozwoju znajomości języków oficjalnych UE nie może być uznana za arbitralną ani oczywiście nierozsądną.

Wyrok *Dżibuti i inni v. Łotwa*, 16.11.2023 r., Izba (Sekcja V), skargi 225/20, 1642/20 i 21815/20, par. 156.

adw. Marek Antoni Nowicki

Autor jest adwokatem niewykonyującym zawodu (Izba Adwokacka w Warszawie), ekspertem międzynarodowym w dziedzinie praw człowieka. W okresie stanu wojennego w 1982 r. jeden z założycieli podziemnego Komitetu Helsińskiego w Polsce i współautor wszystkich jego raportów, w tym o prawach człowieka w Polsce w stanie wojennym (Raport Madrycki). Współzałożyciel Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. W latach 1993–1999 orzekał w Europejskiej Komisji Praw Człowieka w Strasburgu. W latach 2000–2005 był międzynarodowym Rzecznikiem Praw Obywatelskich w Kosowie, a w latach 2007–2016 – prezesem Izby Doradczej ONZ ds. Praw Człowieka w Kosowie.

The author is a non-practicing advocate (District Bar Association in Warsaw), an international expert in the field of human rights. During the period of martial law in 1982, he was one of the founders of the underground Helsinki Committee in Poland and co-author of all its reports, including on human rights in Poland during martial law (Madrid Report). Co-founder of the Helsinki Foundation for Human Rights. From 1993 to 1999 he adjudicated at the European Commission of Human Rights in Strasbourg. From 2000 to 2005, he was the international Ombudsman in Kosovo, and from 2007 to 2016 he was president of the UN Advisory Board on Human Rights in Kosovo.

ABSTRACT

Keywords: *right to life, prohibition of torture, prohibition of slavery and forced labour, right to liberty and security, right to a fair trial, right to respect for private and family life, freedom of thought, conscience and religion, freedom of expression, freedom of assembly and association, right to education, right to free elections, prohibition of discrimination*

European Court of Human Rights – review of case law (October-December 2023)

The review of the case law of the European Court of Human Rights presents the most significant views expressed in judgments and decisions issued by the European Court of Human Rights in the period from October to December 2023, concerning: right to life, prohibition of torture, prohibition of slavery and forced labour, right to liberty and security, right to a fair trial, right to respect for private and family life, freedom of thought, conscience and religion, freedom of expression, freedom of assembly and association, right to education, right to free elections, prohibition of discrimination